

Съхраняване и представяне на културно наследство чрез фестивални инициативи и събития и младите хора

Съхраняване на културно наследство

За опазването на културното наследство в България през последните десетилетия се говори и пише все повече. Този факт е свързан както с вътрешни, така и с външни предпоставки. Сред тях са различни международни инициативи на световни организации като ЮНЕСКО, национални стратегии или международни и национални проекти. През 2009 година в България е приет и Закон за културното наследство. В него е посочено: „Културното наследство обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност“¹. В този Закон в чл. 6 са определени 18 разновидности на културното наследство. Между тях са посочени обичаи, обреди, празненства, ритуали и вярвания (Чл. 6. 14.) и музика, песни и танци (Чл. 6. 15.). Именно те се представят много активно в роящите се фестивали, включени в международния и националния културен календар на България.

Настоящото изследване е организирано в рамките на Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“, финансирана от Министерството на образованието и науката. В резултат на него са подбрани, наблюдавани и анализирани фестивални събития от международен, национален и локален формат. Една от целите на проекта е да се систематизират и да се изследват фестивални събития, които представят музика от различни културно-музикални пластове, и да се посочат съвременни акценти в съхранението на културното наследство.

¹ Закон за културното наследство, Чл. 2. (1). – Държавен вестник. 10.04.2009
<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135623662> (29.07.2019).

Фестивалите в България

Фестивалните събития като форма на представяне на културно наследство са сред наложилите се в България от 60-те години на ХХ век. Оттогава фестивалите се превръщат в основен терен за записване и документиране на традиционна музика и танци в България. Това се вижда в съхраняваните теренни записи в Музикалнофолклорния архив (МФА) на БАН. Организацията на националните и на международните фестивални прояви в България се променя в различните исторически условия. През 1965 се основава Националният фолклорен фестивал за автентична българска музика и танци в град Копривщица. През същата година (1965) се създава и Международният фолклорен фестивал в Бургас², който е първият от този международен формат в България и има най-продължителен опит в български контекст. Първото издание на този фестивал е организирано през 1965 година като събитие, което да представи балканските страни. То е наречено Балканиада³. По този начин пет години след създаването на организирано фестивално движение в България (1960) като част от правителствените политики са организирани два основни фолклорни фестивала. Фестивалът в Копривщица показва българската фолклорна музика и танци, а другият в Бургас – фолклорни традиции от целия свят.

От 90-те години на ХХ век се полагат основите на нови фолклорни фестивали в цяла България (във Варна, Пловдив, Велико Търново са някои от тях). Те се множат непрекъснато, имат свой собствен път на развитие и характеристики. През последните три десетилетия се разширяват техният брой и обхват. Държавните институции – министерства, общини, културни центрове, както и неправителствените организации подкрепят този вид събития и това е изключително важно за тяхното съществуване.

Ще спра вниманието си на фолклорните фестивали като възможност за съхранение и представяне на културно наследство., Доскоро с малки

² Вж. <http://www.burgas.bg> (04.04.2010).

³ Пейчева, Лозанка. *Между Селото и Вселената*. Старата фолклорна музика от България в новите времена. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2008, с. 234.

изключения международните фестивални събития в България обикновено се организираха в градовете. Сред тези фестивали е например Международният фолклорен фестивал в Пловдив, на който съм отреждала специално място в моите многогодишни наблюдения⁴. Този, но и различни други фестивали предлагат многообразен материал за наблюдение, анализ, тълкуване и сравнения. В културния календар на Министерството на културата за 2019 година са включени вече 2122 инициативи (списък от 120 с.)⁵, свързани с културната памет, исторически събития, с различните изкуства, юбилеи на личности, селища, институции, художествени конкурси. От тях фестивалите за представяне на фолклорни практики и изкуства са 557, а определените като фолклорни музикални и танцови – 129 (търсени с ключова дума „фолклорен фестивал“). Тяхното количество (около четвърт от всички посочени инициативи), както и регионалното им разпространение (във всички части на България), показват важното значение, което им се отрежда в българския културен живот.

Представяне на културно наследство чрез фестивали

Фестивалите са доказала се форма за представяне и за съхранение на културното наследство и това е свързано с конкретни културни политики – национални и международни. „[Културните] политики са инструментът, който включва мотивацията и прагматизма за съхраняване, експониране и развитие на културно-историческото наследство в перспективата на това, какво правим чрез и за него“ – пише Емил Върбанов, главен експерт на Национален фонд „Култура“ към българското Министерство на културата

⁴ Vlaeva, Ivanka. Strategy of the International Folk Festivals in Bulgaria in the Last Two Decades. In: Proceedings of the Second Symposium by the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe held in Izmir, Turkey, 7-11 April 2010. Ege University State Turkish Music Conservatory, Izmir, 2011, p. 129-136; Vlaeva, Ivanka. Cultural politics, strategies and international folk festivals: a Bulgarian experience. Mehmet Ocal Ozbilgin and Liz Mellish (Editors). – In: The Cultural Development of Folk Dance Festivals and the Sustainability of Tradition. Izmir: Ege University Press, 2018, p. 197-209.

⁵ За сравнение ще посоча, че през 2010 година в културния календар на Министерството на културата има включени 183 фолклорни фестивала.

в свой методически наръчник⁶. Това разбиране е изградено върху основата на определенията по член 4 от Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване (2005), както споменава авторът⁷.

Организирането и провеждането на фестивали и инициативата за европейски столици на културата са сред ключовите в международните и националните културни стратегии в Европа. „Те водят до значими икономически резултати, като понякога принадлежната стойност е десет пъти повече от инвестициите“⁸.

Глобализацията като световна тенденция поставя културните процеси в нов контекст. Градовете и образуванияте агломерации както никога досега са в центъра на вниманието, защото тяхната значимост сериозно нараства. Градската среда позволява смесица от култури, разнообразие на субкултури, техните различни слоеве и индивидуални прояви. Градовете се превръщат в ключов фактор за културна политика и този факт също е важен за българските държавни институции в последните години. Именно в градовете е съсредоточена основната част от населението в България и повечето младите хора. Градовете стават и място за много фестивали, създадени от 90-те години на XX век до днес.

Съществено значение за разпространението на фестивалната практика е конкуренцията между различните региони в сферата на културата, туризма, медиите, бизнеса и търговията. Промените в областта на културния живот са в целите, в начина на представяне, в масовото възприемане и в масовия продукт. Докато концертите имат по-ограничено място, време и аудитория, фестивалите имат ресурс да разширяват параметрите на влияние върху голяма част от населението със силен резонанс.

⁶ Върбанов, Емил. Регионални културни форуми. Нов подход за разработване на регионални културни политики и превръщане на културно-историческото наследство във фактор за развитие. София: ФРМС/САРС/НФК, 2008, с. 11–12.

⁷ Цит.съч., с. 57.

⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU. 2012. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52012DC0537> (15.07.2015).

Фестивалите включват голям диапазон от дейности, които често продължават няколко дни. В тях се показват разнородни форми, представящи музикално и танцово наследство. Във връзка с търсенето на по-голяма атрактивност през последното десетилетие се наблюдава тенденция към превес на танца спрямо самостоятелните песенни и инструментални форми във фестивалните програми. Обикновено събитията се съсредоточават не само на една сцена и в едно пространство. Изпълнения на открито, дефилета, ревюта, пазар на произведения на народни занаяти и кулинарни демонстрации са все повече предпочитани, защото те привличат голяма и разнородна аудитория. Печелившата рецепта е: минимални средства за организация и максимален социален, икономически (може би в някои случаи и политически) резултат.

Фестивалните стратегии се обясняват от специалистите, участващи в движението за сценично представяне на фолклора в България - така наречените знаещи (според Ове Ронстрьом⁹). Сред тях е Тодор Джиджев в периода от 70-те до 90-те години на ХХ век. Тогава той е един от най-активните теоретици на това движение. Неговите изследвания представят процесите на организацията и на сценичната модернизация на фолклорната музика и танци. Джиджев е радетел за съхранение на т.нар. автентичен фолклор, но разбира новите реалности. Още тогава той стига до извода, че автентичният фолклор може да бъде представен по нов начин с интересни програми със силно влияние върху публиката¹⁰. Кратките, концентрирани представления изискват разнообразие, контраст, кулминация, съвременна чувствителност, както и добро познаване на фолклора¹¹. Тодор Джиджев отбелязва, че фолклорните групи са подложени на натиск от социалните и културните среди, административните и бизнес институциите, медиите и променливото естетическо съзнание. Затова сценичните изпълнения се

⁹ Ronström, Owe. Concerts and Festivals: Public Performances of Folk Music in Sweden. – In: The world of music, 2001, 2-3 (43), p. 7.

¹⁰ Джиджев, Тодор. Фолклор и съвременност (сборник статии). София: СБК, 2009, с. 91.

¹¹ Цит съч., с. 105.

нуждаят от актуализиране и това се отразява върху сценичния им формат¹². Новостите при сценичното представяне на фолклора според Тодор Джиджев са резултат на прекъснатите връзки между групите в градовете и фолклорните традиции, както и голямото развитие на фолклорния професионализъм от нов тип. Обновянето днес – в началото на ХХІ век, е още по-радикално. Характерни за сценичните фолклорни представления стават фрагментарността, частичното изпълняване на подбрани традиции, театрализирането, модернизирането.

Младите хора и фестивалите

Фестивалите са важна част от културните индустрии, които днес стават все по-важни за представянето на културни ценности и превръщането им в стока. Ролята на културните индустрии се увеличава и това е един от най-динамичните сектори в Европа през последното десетилетие.. Сред най-печелившите области в тях са изпълнителските изкуства, визуалните изкуства и музиката. Според статистиките на младите хора в тях се отрежда важна роля. Те се включват активно в културните индустрии. Данни от 2016 година сочат, че техният дял е около 18 % от работещите в културните индустрии, а в Източна Европа те са дори повече отколкото връстниците им в Западна Европа.

В практиката на културните и творчески индустрии в Европейския съюз се систематизират единайсет основни търговски сегмента¹³. Те са свързани с конкретни области и дейности: издаването на книги; вестници и списания, музика; изпълнителски изкуства; визуални изкуства; филми; архитектура; телевизия; радио; видео игри; реклама. За да могат тези сектори да се развиват и да се реализират икономически чрез стоки съществена е ролята на възпитанието и обучението.

¹² Цит съч., с. 100.

¹³ Creating Growth Measuring Cultural and Creative Markets in the EU. EY, December 2014, p. 28. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/\\$FILE/Creating-Growth.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/$FILE/Creating-Growth.pdf) (25.07.2015).

Младите хора са много важни за съществуването и континуитета на фестивалите, за представянето и съхранението на културното наследство чрез разнообразни фестивални инициативи и форми. Може да се посочат три роли, които те изпълняват във фестивалите – на участници, организатори и наблюдатели. Чрез тях те може да опознаят, съпреживеят, представят, разпространят и съхранят културното наследство в най-разнообразни форми.

От една страна, те са тези, които трябва да поемат и продължат традициите. Младото поколение може да осигури приемственост и бъдеще за културноисторическите традиции. Те са най-мобилни и отворени за разнообразни инициативи и притежават любопитство и любознателност. Това вероятно е причина в регламентите на различни фестивали да се изисква участие на младежки и детски танцови групи и ансамбли. Така на младите хора е отредена важна роля на участници за представяне на културни традиции във фестивалите. По този начин те ги съхраняват и стават техни носители.

От друга страна, младите хора са сред наблюдаващите и съпреживяващите фестивалните събития. Ролята им на публика също е много важна. Това е свързано с тяхното приобщаване към различни форми на културно наследство, натрупване на познания и изработване на критерии за възприемане, приемане или отхвърляне на видяното и чуто. Често тази роля се разширява чрез спонтанното им участие в паралелни пространства на фестивалните сцени. Понякога това става в импровизирани или подготвени форми за включването им в края на фестивалните програми или в определени моменти от тях. Като пример ще посоча тяхното присъединяване към общ танц (например хоро) за всички участващи изпълнителски групи, но и за публиката. Това може да е и специален танц или песен на конкретен фестивален формат, както и на фестивална организация.

От трета страна, младежите се приобщават в организационните структури на фестивалите. Много често те са привлечени като доброволци,

свързани с изпълнение на технически задачи, организиране на дейности, водачи на участващите във фестивалите групи, преводачи в международните фестивални издания и др. Тези роли спомагат за още по-директното включване на младежите във фестивалите, за потапяне в тях.

Заклучение

Днес фестивалите са място за забавления, творческа почивка, спонтанна празничност и възможност за неформални комуникации. В тях се срещат представители на различни общности, възрасти и култури. Поради тази причина организаторите често поставят акцент върху шоуто, виртуозността и веселието в програмите. Такъв подход е особено печеливш за привличане на млади хора. Затова например флиртът с публиката е част от стратегията на участниците, а понякога и на организаторите.

Сценично показване на ритуали, съвременни фолклорни обработки, хумористични скетчове, атрактивни елементи като акробатика и танц-жонглиране се оказват много атрактивни. Те привличат вниманието на разнородната аудитория и особено на младежката, която приема визуалната страна и шоуто като неотменен компонент при възприемане на музика и танци. Културното наследство се показва осъвременено, синтезирано, с атрактивни елементи. Получава се ефектът на панаирджийските представления с разнородни номера и акценти. Може да се обобщи, че фестивалите поемат и продължават функцията на традиционните панаири и локалните събори в нови формати.

Шансът за предаване и съхранение на културни традиции чрез фестивалите зависи и от приобщаването на младите хора към тях. Възникват много въпроси: Какво от културното наследство и как да се покаже във фестивалите? Как да се осъществи организацията? Какви да са стратегиите за привличане на младежка аудитория? Как и дали се включват професионалисти от различни области в отделните етапи от реализиране на фестивалите? Каква е рекламата на фестивалите? Каква е

рефлексията на фестивалните събития? Какви нови начини за финансиране може да се намерят? Възможните отговори чрез практиката водят до различни решения и резултати. Динамичните промени в съвременния живот изискват адекватност и бърза реакция на предизвикателствата пред организаторите на фестивалите.

Цитирана литература:

Върбанов, Емил. Регионални културни форуми. Нов подход за разработване на регионални културни политики и превръщане на културно-историческото наследство във фактор за развитие. София: ФРМС/САРС/НФК, 2008.

Джиджев, Тодор. Фолклор и съвременност (сборник статии). София: СБК, 2009.

Закон за културното наследство, Чл. 2. (1). – Държавен вестник. 10.04.2009
<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135623662> (29.07.2019).

Международен фестивал Бургас. <http://www.burgas.bg> (04.04.2010).

Пейчева, Лозанка. Между Селото и Вселената. Старата фолклорна музика от България в новите времена. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2008.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU. 2012. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52012DC0537> (15.07.2015).

Creating Growth Measuring Cultural and Creative Markets in the EU. EY, December 2014.

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/\\$FILE/Creating-Growth.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Measuring_cultural_and_creative_markets_in_the_EU/$FILE/Creating-Growth.pdf) (25.07.2015).

Ronström, Owe. Concerts and Festivals: Public Performances of Folk Music in Sweden. – In: The world of music, 2001, 2-3 (43).

Vlaeva, Ivanka. Strategy of the International Folk Festivals in Bulgaria in the Last Two Decades. In: Proceedings of the Second Symposium by the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe held in Izmir, Turkey, 7-11 April 2010. Ege University State Turkish Music Conservatory, Izmir, 2011, p. 129-136.

Vlaeva, Ivanka. Cultural politics, strategies and international folk festivals: a Bulgarian experience. Mehmet Ocal Ozbilgin and Liz Mellish (Editors). – In: The Cultural Development of Folk Dance Festivals and the Sustainability of Tradition. Izmir: Ege University Press, 2018, p. 197-209.

Иванка Влаева е проф. д-р в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Факултет по изкуствата,, катедра „Музика“; асоцииран член на Института за изследване на изкуствата – БАН